

НАМ БИ ТАКІ УМОВИ! ДОВІДНИК ПРО РУСНАКІВ СЕРБІЇ *

Микола Мушинка

Руснаци у Сербії. Інформатор / Одвичателна редакторка Єлена Перкович. — Руски Керестур, 2009. — 144 стор.

Довідник «Руснаки у Сербії» — прекрасно оформлена малоформатна книжка зі 182 ілюстраціями, переважно кольоровими (129 фотографій і 53 репродукції видань та інших документів), надрукована на крейдяному папері. Вона містить вичерпні відомості про всі установи та організації руснаків (русинів) Сербії — паралельно руською та англійською мовами. Довідник не охоплює установи та організації українців, які в Сербії становлять окрему національну меншину і також підтримуються державою. Зміст інформаційного довідника розподілено на шість розділів: «Історія», «Національні символи», «Шкільництво», «Культура», «Медіа», «Релігія».

На початку книжки вміщено адміністративну карту Сербії із зазначенням усіх пунктів сучасного поселення руснаків. Таких пунктів у Сербії десять. Найбільші з них: Руський Керестур, Коцур та Новий Сад.

З історичної довідки дізнаємося, що першим офіційним документом про руснаків Сербії є контракт про переселення 200 руських греко-католицьких сімей із території нинішньої східної Словаччини (Горниці) на «пустелю» Великий Керестур у регіоні Бачка (Войводина) від 17 січня 1751 року. В тому самому році в Керестурі було засновано й греко-католицьку парохію, а через два роки (1753) — побудовано школу.

До перших переселенців поступово приєднувалися русини греко-католики. Оскільки село було заселене виключно русинами, його було переіменовано на Руський Керестур. У 1763 році було засноване друге руське село в Бачці — Коцур зі своєю парохією, а в наступні роки — інші села (валали). Майже в кожному селі новоприбулі поселенці будували церкву та школу. Священиків та учителів направляли з

Мукачівської єпархії, до складу якої входила й Пряшівщина.

Згідно з останнім переписом населення, 2004 року в Сербії жило 15 905 русинів, з них 6000 — у Руському Керестурі, а 3000 — у Коцурі.

Ця невеличка група, яка від 1923 року має кодифіковану бачвано-руську літературну мову (близьку до східнословачького шарисько-земплінського діалекту), виявляє неймовірно високу вітальність і національну активність у культурно-освітній сфері. Слід зазначити, що руснаки Сербії своєю материнською країною («матічна держава») вважають Україну, тому в них немає антиукраїнського синдрому (на відміну від лідерів політичного русинізму в Словаччині та Закарпатській Україні).

Найвищим координаційним органом руснаків Сербії є Національна рада руської національної меншини (голова Славко Орос), що складається із сімнадцяти членів, має секретаріат із шести членів, п'ять фахових відділів (у кожному працює від трьох до тринадцяти людей) і десять «підручних канцелярій» у кожному пункті, де живуть руснаки. У довіднику наведено імена всіх членів ради, секретаріату, завідуючих фахових відділів та підручних канцелярій із їхніми адресами, контактними телефонами та електронною поштою (усього 79 імен). Ця організація є аналогією колишньої Української народної ради Пряшівщини.

Із розділу про освіту довідуємося, що дошкільне виховання руською мовою в Руському Керестурі існує без перерви від 1902 року, в Коцурі — від 1905 року, в інших місцевостях — від міжвоєнного періоду. Дитсадки готують дітей до руських основних шкіл. Повноорганізовані основні школи (1—8 класи) з руською мовою навчання існують у

трьох місцевостях (Руський Керестур, Коцур та Вербас). Дві школи двомовні (сербська та руська) з окремими відділами для кожної національності. У шістнадцяти сербських школах руську мову викладають як окремий факультативний предмет. Отже, у Сербії майже кожна руська дитина від дитсадку виховується рідною мовою в руському національному дусі.

У Руському Керестурі існує єдина в світі гімназія з руською мовою викладання (із гуртожитком). Вона носить ім'я Петра Кузьм'яка — уродженця села Страняни Старолюбівнянського округу, який 46 років (1854—1900) учителював у Руському Керестурі. Від 1972 року при філософському факультеті в Новому Саді існує лекторат, а від 1981 року — кафедра руської мови і літератури, випускником якої на сьогодні є 32 кваліфіковані учителі руської мови та літератури.

Підручники й методичну літературу для всіх типів шкіл друкує державне видавництво. У довіднику є адреси, телефони та e-mail всіх шкіл.

Майже половину довідника займає інформація про культурні інституції та установи. Координаційний характер має Завод за культуру войволянських руснаків у Новому Саді (директор М. Кежежді). З інших руських культурно-освітніх інституцій в довіднику наведено: Руський народний театр «Петр Ризнич Дядя», Дім культури в Руському Керестурі (має шість працівників, оплачуваних із державного бюджету), Товариство (дружтво) руського язика і культури, Товариства руснаків у Сримській Митровиці та Суботиці, Етноклуб «Збережене від забуття» в Коцурі, культурно-просвітні товариства: «ДОК» у Коцурі, «Дюра Киш» у Шиді, «Карпати» у Вербасі, культурно-мистецькі товариства: «Жатва» в Коцурі, «Петро Кузьм'як» в Новому Орехові, «Тарас Шевченко» в Дюрдьові та «Матка» в Новому Саді, Неурядова організація молодих руснаків, «Руска матка» в Руському Керестурі (з місцевими відділами у Вербасі, Коцурі, Кулі та Новому Саді), Руські культурно-просвітні товариства в Новому Саді та Кулі, Союз русинів-українців Сербії.

Кожна з вищеназваних установ і організацій має своє приміщення з телефоном, електронною поштою тощо.

Крім того, у довіднику подано інформацію про регулярні руські щорічні фестивалі, огляди, конференції, семінари, художні пленери, книжкові ярмарки тощо (усього 32). Усе це фінансується в основному державою.

Велику підтримку надає уряд Сербії руським засобам масової інформації, в яких на сьогодні зайнято понад 80 державою оплачуваних журналістів. У довіднику перераховано всі руські газети, журнали, радіо та телередакції, а також інтернетні сторінки. Наведено точні адреси, телефони, e-mail та імена головних редакторів кожної редакції. Основною газетою є тижневик «Руске слово», що його видає однойменне видавництво. Газета виходить на 16 сторінках тиражем 2400 примірників. У її редакції зайнято 16 працівників. Видавництво «Руске слово» видає ще літературний часопис «Шветлосц» — кожний номер на 160 сторінках (тираж 400 прим.), дитячий журнал «Заградка» на 24 сторінках (шість разів на рік, тираж 1200 прим.), культурно-політичний двомісячник для молоді «МАК» на 24 сторінках (400 прим.), «Руски християнки календар» (1300 прим.). Раз на рік виходить «Голос Союзу Русинів-Українців Сербії» на 60 сторінках (350 прим.), науковий збірник «Studia Ruthenica» на 200 сторінках (400 прим.) та сільський кварталник «Ерато над Коцуром» на 40 сторінках (300 прим.).

Друкованим органом «Руської матки» є кварталник «Руснак» на 16 сторінках. Греко-католицька парохія в Руському Керестурі видає свій 28-сторінковий щомісячник «Дзвони» (900 прим.). Ця парохія має і своє видавництво.

Радіо «Новий Сад» віщує руською мовою щодня по шість із половиною годин, а його руська редакція нараховує 17 постійних працівників. Руська редакція «Телевізії «Новий Сад»» має 13 працівників, які готують щоденні програми — 262 хвилини на тиждень.

Працівників радіо та телебачення повністю оплачує держава.

Крім того існують щоденні або тижневі радіо- та телепередачі руською мовою із приватних студій в Кулі, Вербасі, Шиді та Регії.

Від 2001 року в інтернеті існує спеціальна сторінка *website:rusnak info*, а від 2006 року — щоденні вісті — *www.ruthenpres.info*.

Важливу роль у справі збереження національної свідомості серед руснаків Сербії відіграє Греко-католицька церква з Апостольським екзархатом для греко-католиків Сербії та Чорногорії (апостольський екзарх Монс. Дюра Джуджар). У Сербії йому підпорядковані сімнадцять парохій і три монастирі, загалом 22 тис. віруючих. Церкву частково фінансує держава.

Словацькі політики та засоби масової інформації часто стверджують, що русини та українці Словаччини мають «надстандартні» умови для своєї культурно-національної діяльності.

Довідник «Руснаки у Сербії» є яскравим свідченням того, що нам далеко навіть до найнижчого «стандарту». Невеличка група руснаків Сербії — переселенців із нинішньої східної Словаччини, сьогодні має там набагато кращі умови для розвитку своєї національної культури, ніж уся русинсько-українська національна меншина у Словаччині. Порівняймо:

- руснаки Сербії мають десятки власних будинків, оплачуваних з державного бюджету, русини-українці Словаччини не мають жодного, усі їхні організації працюють у найманих будинках;

- руснаки в Сербії видають утричі більше книжок і часописів (за кількістю тиражних сторінок), мають у чотири рази більше годин

радіопередач і в 34 рази більше хвилин телепередач, ніж русини-українці Словаччини;

- Сербія оплачує з державного бюджету понад 80 журналістів руських засобів масової інформації, Словаччина — чотирьох редакторів радіо та одного телередактора. Редактори русинських та українських газет і журналів у Словаччині працюють на громадських засадах, тобто одержують невеличкі зарплати від держави лише на основі ухвалених щорічних проектів;

- руськомовні школи в Сербії охоплюють у чотири рази більше учнів, ніж русинські та українські школи у Словаччині взяті разом;

- кількість руських організацій у Сербії набагато перевищує кількість русинських та українських організацій у Словаччині;

- Греко-католицька церква в Сербії в обрядах суворо зберігає церковнослов'янську мову, а всі свої публікації видає руською або українською мовами, тоді як Греко-католицька церква в Словаччині швидкими темпами словакізує і церковні обряди, і населення, а русинською мовою вона видає лише щомісячник друзів Василіанів «Благовісник» і той — латинським шрифтом.

Не дивно, що за таких умов національна свідомість русинів-українців Словаччини є надзвичайно низькою. Ми можемо лише позаздрити вітальності наших земляків — руснаків Сербії та моральній і фінансовій допомозі, яку вони одержують від своєї держави.

А варто було б і нам видати подібний довідник. Для порівняння.

Якщо в Словаччині й надалі будуть існувати такі «надстандартні» умови для культурно-національного життя русинів і українців, то не далекий той час, коли ця національна меншина зазнає повної асиміляції та перестане існувати. А це буде шкода не лише для Словаччини, але й для всього людства.

* Руснаци у Сербії. Інформатор. Видавателе: Национални совет рускей националней меншини, Завод за культуру войводянских Руснацох, Видавництво «Руске слово». — Одвичателна редакторка Елена Перкович. — Руски Керестур, 2009. — 144 стор. Публікація розміщена й у інтернеті: www.rusin.rs. Етнонім «руснак» у Сербії (на відміну від Словаччини) не має пейоративного характеру. Цей етнонім вживається паралельно з етнонімом «русин», рідше — «русин-українець».